

Рольное моделирование – присвоение генеративной модели определенной роли, что позволяет достичь более профессионального подхода к решению задачи.

Итеративное (развертывающееся) уточнение – наличие первоначального запроса с постепенными уточнениями в процессе диалога с ИИ.

Кооперативный фрейминг – формулировка задачи как совместного решения поставленных проблем (*давай проанализируем, попробуем создать*).

Описание ограничений – установление ограничений в запросе (формат, стиль, аудитория, объем) для того, чтобы сузить направление рассуждений ИИ.

Перечисленные приемы улучшают процесс коммуникации между пользователем и генеративной моделью, повышая точность ответов и их соответствие запросам, а также снижая риск «галлюцинаций» (ошибок).

Заключение. В современном процессе взаимодействия с генеративными нейросетями недостаточно владеть стратегией формулировки директивных команд, которые ограничивают потенциал моделей. Гораздо большую эффективность проявляют контекстуально обусловленные кооперативные и персуазивные запросы, в которых ИИ выступает как коммуникативно-когнитивный партнер, а не пассивный исполнитель запроса. Перспективы дальнейшего исследования лежат в плоскости решения лингводидактической задачи по формированию нового компонента коммуникативной компетенции обучающихся – так называемой промт-компетенции.

1. О цифровом развитии : Указ Президента Республики Беларусь от 29 ноября 2023 г. № 381 (в ред. Указа Президента Республики Беларусь от 14.03.2024 № 96) // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. – URL: <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=P32300381> (дата обращения: 18.12.2025). – Текст : электронный.

2. Янч, В. В. Тенденции развития образования в эпоху искусственного интеллекта / В. В. Янч. – Текст электронный // Репозиторий ВГУ имени П. М. Машерова. – URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/42105> (дата обращения: 18.12.2025). – Электрон. версия ст. из: Наука - образованию, производству, экономике : материалы 76-й Региональной научно-практической конференции преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, Витебск, 1 марта 2024 г. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2024. – С. 327–330.

3. Воронин, А. Н. Диалог с ChatGPT: как коммуникативные стратегии влияют на его эффективность / А. Н. Воронин, В. В. Палёнова // Человек, общество, технологии: актуальные вопросы взаимодействия : сборник статей V Международной научно-практической конференции (26 сентября 2024 г.). – Петрозаводск : МЦНП «НОВАЯ НАУКА», 2024. – 109 с. : ил., табл. С. 7 – 14.

4. Ковалевский, А. В. Модель коммуникации с искусственным интеллектом ДРУГ как методологический подход к составлению и оценке промптов / А. В. Ковалевский // Научные и технические библиотеки. – 2025. – №. 7. – С. 142–163.

5. Pranab, Sahoo. A Systematic Survey of Prompt Engineering in Large Language Models: Techniques and Applications / Pranab Sahoo, Ayush Kumar Singh et al. – Text : electronic. – URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2402.07927> (date of access: 18.12.2025).

6. Chat GPT: AI Chat Online = Чат GPT: ИИ-чат онлайн : нейросеть. – URL: <https://chatgpt.com> (дата обращения: 14.12.2025). – Текст : электронный.

ЛЕКСІКА-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРЫСТЫКА АЙКОНІМАЎТВАРАЛЬНЫХ АСНОЎ НАЗВАЎ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТАЎ ГЛЫБОЦКАГА РАЁНА ВІЦЕБСКОЙ ВОБЛАСЦІ

Ю.У. Баушына
Віцебск, ВДАВМ

Мэта даследавання – выяўленне асноўных заканамерасцей утварэння назваў населеных пунктаў, а таксама вызначэнне іх лексіка-семантычных асаблівасцей.

Матэрыял і метады. У якасці матэрыяла даследавання выступаюць 616 назваў населеных пунктаў Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці, які адносяцца да паўночна-заходняй часткі рэгіёна і мае шэраг гістарычных, культурных, дыялектных і анамастычных асаблівасцей. Сярод адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак выдзяляецца 616 сельскіх населеных пунктаў, 1 гарадскі пасёлак і 1 горад раённага падпарадкавання. Крыніца збору матэрыяла – слоўнік «Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Віцебская вобласць: нарматыўны даведнік» [1].

Метады даследавання: лексіка-семантычны аналіз, апісальны, параўнальна-супастаўляльны, словаўтваральны метады.

Вынікі і іх абмеркаванне. На тэрыторыі Глыбоцкага раёна зафіксавана 616 назваў населеных пунктаў. Асноўнымі крытэрыямі размежавання айконімаў пры лексіка-семантычнай характарыстыцы служыць значэнне вытворнай асновы і функцыя айканімічных фармантаў, якія звычайна выступаюць у строгім адзінстве. У айконімах адантрапанімнага паходжання вытворнай асновай з'яўляецца антрапонім. Айконімы адапелятыўнага паходжання па сваёй структуры часта роўныя апелятыву.

Аналіз матывацыі назваў населенага пункта, ідэі, пакладзенай у аснову намінацыі, дазваляе вылучыць, напрыклад, такія тыпы айконімаў, як:

- антрапаайконімы (адантрапонімныя айконімы), якія ўтвараюцца ад розных тыпаў антрапонімаў: *Адамаўцы, Бычкова, Васькова, Апанасенкі, Арцёмы, Барыскавічы, Васькавічы, Ваські, Германаўшчына, Дзмітраўшчына 2, Іванаўшчына, Кавалеўшчына, Кавалёнкі, Кавалі, Канстанцінава, Лявонавічы, Маркава, Мірончыкі, Міхалі, Несцеравічы, Панфілаўшчына, Паўленкі, Петрунова, Пятроўскія, Пятроўшчына, Раманчукі, Сазонаўшчына, Сёмкі, Сенькаўцы, Філіпоўшчына, Юзафова, Юркава, Юсціянава, Якубенкі, Янкава, Янова.*

- штучныя айконімы, створаныя ў выніку імятворчасці ў адрыве ад натуральнага працэса намінацыі: *Айчызна, Ураджайная.*

- кваліфікацыйныя назвы, у якіх змяшчаюцца вызначэнне аб'екта, указанне на яго прыкмету, якасць і тэрмін, які называе сам аб'ект: *Вялікія Давыдкі, Двор Узрэчча, Завулак Рускі, Малыя Давыдкі, Новая Вёска, Стары Двор.*

- ландшафтныя айконімы, якія прама ці ўскосна называюць любы аб'ект ландшафта: *Азёркі, Азярцы, Альховікі, Арэхаўка, Асінаўка, Баравое, Бярозавікі, Выгаркі, Гараўляне, Горкі 1, Горкі 2, Гразі, Гурбы, Дворышча, Доўгае, Дубоўшчына, Заазер'е, Забалоце, Заборцы, Забор'е, Загор'е, Задарожжа, Заазёрная, Залесная, Замошша, Запруддзе, Карчы 1, Лазовікі, Леднікі (Ле'днікі), Лужскі, Надазер'е, Ніўе, Падгаі, Палессе, Парэчча, Промежкі, Прудаўё, Пяскі, Рошча, Сасноўка, Узрэчча, Церасполле, Яловікі.*

- мемарыяльныя назвы, якія даюцца ў гонар нейкага чалавека або з'явы: *Багушэвічы, Караткевічы.*

- этнанімныя айконімы, якія ўтвораныя ад назваў народаў, плямёнаў, нацыянальнасцей і да т.пад.: *Крывічы (Крыві'чы), Латушкі, Латыгаль, Латышы, Мазурава (Мазурова).*

Адным з параметраў намінацыі населеных пунктаў у старажытнасці быў арыенцір на месцазнаходжанне аб'екта. Пераважная большасць адзінак тапанімнага тыпу ўказвае на размяшчэнне паселішча за якім-небудзь прыродным аб'ектам (балота, бор, возера, гара, дарога, луг, рака, мох). Семантыка тут вылучаецца без асаблівых цяжкасцей: *Заазер'е* – аб'ект размешчаны за возерам, *Загор'е* – аб'ект размешчаны за гарой, *Задарожжа* – аб'ект размешчаны за дарогай, *Замошша* – аб'ект размешчаны за мохам.

В.А. Жучкевіч у кнізе «Агульная тапаніміка» прапануе класіфікацыю паводле семантычнага прынцыпа, якая ўлічвае сэнсавае значэнне вытворных асноў, асаблівасці прыкмет, і г. д. Грунтуючыся на дадзеных крытэрыях, даследчык вылучае 8 тыпаў геаграфічных назваў [2]. Прааналізаваўшы назвы населеных пунктаў Глыбоцкага раёна, можна размеркаваць іх па групам.

Першую групу складаюць тапонімы, якія ўзніклі на падставе прыродных умоў мясцовасці (рэльефа, глебы, раслінны свет і г. д.): *Брод, Верхняе, Вуглы, Гарохаўе, Залеські, Каменка, Макаўе, Малінаўка, Мушкат, Падгаі, Падкраеўшчына, Пожаныкі, Пузыры, Салаўіная, Чыстае.*

Другая група – назвы, якія ўзніклі на падставе сацыяльных і эканамічных з'яў (этнічны склад, працоўныя звычкі, дабрабыт, транспартныя шляхі, сваяцкія сувязі і г. д.). У іх аснове ляжаць прыкметы аб'екта, якія ўзніклі ў галіне грамадскай вытворчасці

і культуры: *Бурцы, Дзесяры, Драбаўшчына, Дужкі, Жаўнераўшчына, Жаўнерчыкі, Кавалеўшчына, Кавалёнкі, Кавалі, Краўцы, Кубачнікі, Леснікі, Палевацы, Перавоз, Перадолы, Праходы, Промежкі, Руднікі, Рудніца, Саннікі, Саннічкі, Скрабянец, Шубнікі.*

Трэцяя група назваў характарызуе асаблівасці самога аб'екта (яго памеры, узрост, адрознівальныя прыкметы, становішча і г. д.). У іх аснове ляжаць прыкметы аб'екта, якія адрозніваюць яго ад іншых падобных: *Абруб, Адвалкі 1, Адвалкі 2, Бабічы, Верхняе, Вострава, Вуглы, Доўгае, Забелле, Зубкі, Ламці, Ласкаўшчына, Маласць, Навінкі.*

Да чацвёртай групы адносяцца назвы патранімічныя (дадзеныя па асабістых імёнах і прозвішчах). У іх аснове ляжаць антрапонімы: *Альхімаўшчына, Быкаўшчына, Гаспараўшчына, Германаўшчына, Дзмітраўшчына 2, Канстанцінава, Караткевічы, Кашталянаўшчына, Навуменкі, Несцеравічы, Панфілаўшчына, Пятроўшчына, Сазонаўшчына, Сенькаўцы, Філіпава, Філіпоўшчына, Цярэшкава.*

Заклучэнне. Такім чынам, аналіз матывацыі назваў населеных пунктаў Глыбоцкага раёна паказаў, што даволі часта назвы населеных пунктаў утвараліся па назве ўладальніка і ўжываліся ў форме прыналежага прыметніка, а таксама на традыцый іменавання аказвала ўплыў актыўнае развіццё прыватнага землекарыстання, цесная сувязь чалавека з месцам яго пражывання, Сярод усіх вядомых базавых прасторавых параметраў іменавання для аймака Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці пераважным з'яўляецца параметр «лакалізацыя аб'екта».

1. Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Віцебская вобласць: нарматыўны даведнік / У. М. Генкін, І. Л. Капылоў, В. П. Лемцогова; пад рэд. В. П. Лемцоговай. – Мінск: Тэхналогія, 2009. – 668 с.

2. Жучкевич, В.А. Общая топонимика / В.А. Жучкевич. – Минск: Вышэйшая школа, 1980. – 284 с.

ПРОБЛЕМЫ ЛОКАЛИЗАЦИИ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КИНОТЕКСТА (НА ОСНОВЕ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОГО ФИЛЬМА «ФРИКОЭКОНОМИКА»)

*Г.Ш. Бочкова
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова*

Научно-популярное кино занимает особую нишу в современной культуре, объединяя научные знания, образовательные цели и элементы искусства. Этот жанр направлен не только на передачу информации, но и на пробуждение интереса к науке, делая её понятной и увлекательной для широкой аудитории. С развитием технологий и увеличением влияния медиа в обществе такие фильмы становятся важным инструментом массовой коммуникации, способным не только обучать, но и формировать взгляды людей на окружающий мир [1].

Настоящая статья направлена на комплексный анализ особенностей перевода научно-популярного кинотекста на примере фильма «Фрикоэкономика», а также на оценку его точности и адекватности.

Материал и методы. Материалом послужили оригинальная версия фильма «Фрикоэкономика» на английском языке, его официальные субтитры и локализованная версия, на основе которых проводился анализ в данной статье.

Результаты и их обсуждение. Одной из ключевых особенностей научно-популярных фильмов является их способность представлять сложные научные открытия и концепции в доступной форме. Для этого авторы используют упрощённые объяснения, жизненные примеры и визуальные элементы [2]. Такой подход позволяет сделать сложные темы понятными даже для зрителей без специализированных знаний или академической подготовки.